

Stari in novi gospodarji Rusije

Večina publicistov in raziskovalcev, ki proučujejo tragično situacijo v Rusiji in drugih državah nekdanje ZSSR, jo razlaga kot posledico socializma in marksizma. Resnici na ljubo pa moramo dodati, da avtorji v Rusiji k besedi socializem dopišejo še »kasarniški« in »fevdalni« ali kaj podobnega. Avtorji iz drugih držav bivše ZSSR pa poudarjajo, da predstavlja sovjetski sistem neposredno nadaljevanje ruskega imperializma in šovinizma. Številni naši intelektualci pa pišejo preprosto o socializmu, ki se je po njihovem mnenju izkazal za premalo vitalnega, celo v manjših dozah (kot na primer laburisti v Angliji), in predstavlja posledico uresničevanja teoretske utopije v normalnem toku življenja.

V času stresnih dogodkov preteklega leta so podaniki sovjetskega imperija preživeli, občutili in premislili stvari, za katere so zahodnjaki porabili več desetletij.

Oglejmo si, kaj se je zgodilo pred tremi ali štirimi leti. Konec leta 1988. Volitve ljudskih deputatov v ZSSR. Prve relativno svobodne volitve. V množični zavesti prevladujejo ideje o tem, kako reformirati državo v zdravo socialistično silo, ideje o tem, kako izboljšati komunistično partijo in izboljšati ekonomijo ob hkrati ohranitvi nadvlade državne lastnine. V večini publikacij v sovjetskem tisku se motri sovjetska zgodovina kot zgodovina socializma z redkimi deformacijami po zaslugi stalinizma. Prav tako prevladuje prizadevanje po vrnitvi k prvotnim izvorom sovjetskega sistema, to je k Leninovim idejam in praksi iz obdobja prvega miru in nove ekonomske politike sovjetske države. Leninovo ime in obdobje še vedno predstavljata romantično meglico nostalgije po izgubljeni pravičnosti.

V treh letih sta mita o Leninu ter njegovi plemeniti in človekoljubni partiji leninistov v množični zavesti ljudi propadla. Ista usoda je doletela tudi vero v socializem na sovjetski način ter po avgustu leta 1991 še vero v socializem nasploh. Včerajšnji izgnanci – ljudje, kot sta A. Saharov in A. Solženicin, so postali leta 1991 najpomembnejši učitelji in razlagalci naše preteklosti, njenih učinkov na moralni in družbeni razvoj države. V mišljenju ljudi so se pojavile, na žalost eno generacijo kasneje, ideje in občutenja Federica von Hyeke, Georgea Orwella, Aldousa Huxleyja, Nikolaja Berdjajeva, Aleksandra Zinovjeva, Vasilija Grossmana . . .

V vsej svoji zgodovini je bila Rusija evroazijska družba – enkrat se je približevala evropskim sosedam, drugič je bila bliže azijskemu svetu. Na predvečer oktobrskega upora leta 1917 je evropska pot razvoja prevladovala. Vendar pa je treba poudariti, da za večino ljudi privatna lastnina še ni bila stvar tradicije. Stolipinove reforme še niso bile dovolj dolgo v veljavi, da bi preobrazile člane ruralnih skupnosti v neodvisne kmetovalce. S to dvojnostjo situacije lahko razložimo, zakaj se je boljševizem zatekel k uničenju desetih milijonov ljudi, da bi »izgradil socializem« ter s tem dejansko odprl pot za triumf azijske linije razvoja. Boljševistični režim je skušal uničiti nacionalni temelj evropskega razvoja Rusije, to je razvoj trga in demokratične družbe. Vendar pa pri tem boljševikom ni v celoti uspelo.

Z enega vidika predstavlja sedem postrevolucionarnih desetletij triumf razvoja, utemeljenega na »azijski« zgodovinski osnovi, vendar pa gre z druge plati za

* Prispevek na mednarodnem posvetovanju na temo Družbeni akterji in načrtovane spremembe v Vzhodni Evropi; Institut za mednarodno sociologijo v Gorici, Italija, 30.–31. januarja 1992.

raznorodni proces širjenja in krepitve temeljev evropske kulture, temeljev oblikovanja pogojev za tržno in civilno družbo, ki so se sprožili pod vplivom novih industrijskih tehnologij in novih zahodnjaških tehnologij življenjskega delovanja, ki so bile za zgled na domačem terenu.

Upor avgusta 1991 – poskus restavracije vojaško-komunističnega in hkrati azijsko-despotskega puča – je bil izgleda zadnja nevarna ponovitev bolezenskega stanja na koncu bitke dveh teženj razvoja v evroazijskem prostoru Rusije, bitke, ki je trajala štiri stoletja.

Po našem mišljenju je ta veliki narod akumuliral kritično maso človeškega potenciala zato, da stopi na nepovratno pot resnično evropskega ali z drugimi besedami demokratičnega in tržnega razvoja.

Izhodišče našega razmišljanja predstavlja iz prave perspektive proučevani družbeni red, oblikovan v ZSSR v 30. letih in ohranjevan do avgustovske revolucije leta 1991. Ta režim obravnavamo kot etakratičen. Z etakratizmom lahko razumemo tako samoohranjujočo družbenoekonomsko formacijo v civilizacijski dihotomiji »Vzhod – Zahod« kot tudi politično obliko modernizacije (industrializacije) držav iz neevropskega kulturnega področja. Temeljno osnovo etakratične družbe sestavljajo naslednje značilnosti:

- izolacija lastnine od funkcije moči, dominacija odnosov tipa »moč – lastnina«;
- prevlada državne lastnine (leta 1990 je predstavljala približno 96% vse lastnine); proces podaljševanja podržavljanja lastnine;
- dominacija centralizirane distribucije;
- odvisnost tehnološkega razvoja od zunanjih stimulansov (tehnološka stagnacija);
- militarizacija ekonomije;
- stanovska socialna stratifikacija hierarhičnega tipa, kjer so položaji posameznikov in družbenih skupin definirani glede na njihovo mesto v strukturi državne moči ali glede na stopnjo oddaljenosti od izvorov centralizirane distribucije;
- družbena mobilnost kot selekcija najbolj ubogljivih, organizirana z vrha;
- odsotnost civilne družbe, pravne države in državljanskega sistema ter partokracija;
- imperialni polietnični tip nacionalnega državnega sistema, fiksacija etničnih afiliacij kot statusa (s tem da se opredeljujejo »s krvjo«, ne pa s kulturo ali samozavedanjem).

Glej: O. I. Sharatan, *Under the canopy of developed etacratism*, Radical, 1990, št. 1, 2; O. I. Sharatan, E. N. Gurenko, *From etacratism to formation of civil society*, Rabotchij class i sovremennij mir, 1990, št. 3; V. V. Radev, O. I. Sharatan, B. B., *Power and property*, Sotsiologičeskie issledovanja, 1991, št. 1.

Stalinizem je predstavljal najbolj barbarsko in brutalno inačico realizacije etakratskih odnosov. Primerjava z nacističnim režimom kaže na izrazito neusmiljenost in krvoločnost stalinizma v odnosu do svojih lastnih ljudi, poudarjeno krutost kasarniško represivnih oblik upravljanja, lumpenizacijo etakracije, izolacijo od svetovne civilizacije. Neizogibne posledice Stalinovega režima so bile intelektualno, moralno, estetsko in človeško siromaštvo. Ponosni in neodvisni ljudje, ki so jih na površje splavile revolucionarne vode v obdobju 1917–1920, sanjači, besni in zaupljivi junaki, niso predstavljali prevladujoče hrbtenice stalinističnega režima. Tako kot intelektualce, ki so prav tako verjeli v revolucionarne ideale, jih je režim zmlél. Da bi jih nadomestili, je bilo treba kultivirati nov sloj aparata, ki se je

rekrutiral iz primitivnih, brezbarvnih in nevednih ljudi, katerih poglavitna odlika je bila konformizem. To so bili deklasirani ljudje, izbrani iz drhali, novi razred – »razred voditeljev«. Ničesar niso vedeli, ničesar niso znali narediti, so pa »vodili«. Niti politiki niti intelektualci, ampak »kadri«. A ne kadri v francoskem pomenu besede, temveč v Stalinovem pomenu – kvazipolitizirana nevednost, slepi spreobrnjenci sistema. Življenja in dobrobit tistih, ki so znali delati in ki so nekaj vedeli, so bila odvisna od njih. In do avgusta 1991 so bili lastniki ruske države, še dandanes pa niso izgubili vseh pravic do lastništva in privilegijev. Temeljni okvir sistema moči etakratizma sovjetskega tipa je predstavljala nomenklatura, ki jo je ustvaril J. Stalin leta 1923. (Glej: M. Voslenski, Nomenclatura. The ruling class of the Soviet Union, Moscow, 1991.)

Dodeljevanje najvišjih položajev na prvem seznamu partije, države in ekonomskega aparata je bilo domena politbiroja ali sekretariata centralnega komiteja KPSZ, tisti z drugega seznama pa so bili domena organizacijsko-distributivnega oddelka CK. Vsako leto so te sezname popravljali in bolj natančno opredeljevali. Uradnike nižjega ranga pa so odobrili regionalni partijski komiteji. Od leta 1932 dalje so postali sezname nomenklature državna tajnost.

Nomenklatura je bila v ZSSR od samega začetka organizacijsko-hierarhična formacija. Vključevala je voditelje državnih organizacij in njihove strukturalne elemente, voditelje in inštruktorje partijskega aparata, sindikatov ter drugih javnih organizacij, voditelje državnih podjetij in kolhozov, generale ter višje vojaške oficirje, varnostne organe in policijo. Značilno je, da so med voditelji na različnih ravneh lahko tako napredne kot konservativne osebe, vendar pa to ni vplivalo na njihov družbeni položaj. Njihova posebna, od drugih ljudi izolirana situacija, je ostajala stabilna. To je bil vladajoči sloj družbe, ki je sestavljal etakracijo. Vladali so tako v političnem življenju kot ekonomiji, izvajali so dejanski nadzor nad državno lastnino. Na razpolago so imeli približno 96% nacionalnega bogastva. Hkrati pa so bili vsi drugi člani družbe odtujeni od ekonomske in politične moči.

Etakracija (nomenklatura) je dosegla svojo izpolnitev ali celo popolnost v 60. letih. Oglejmo si nekatere konkretne značilnosti nomenklature v zadnjem obdobju, to je v letih 1960–1980. Začeli bi radi s slikovito skico izvrstnega kiparja Ernsta Neizwestna:

»Čisto nekaznovano lahko pljuvajo in blatijo za državo neobhodne težnje in izume ter literarna in umetniška dela, s katerimi se narod ponaša.

Ti ljudje, isti obrazi in ne neki drugi, se bodo takoj, ko bo življenje dokazalo njihovo krivico in pravico tistih, ki so jih preganjali, udeležili jubilejev ali pogrebov mučenikov kulture in umetnosti ter imeli govore.

Prevzemali bodo odlike mučenih in se vzajemno nagrajevali za dejanja tistih, ki so jih umorili.

Drug drugega odlikujejo s cenenimi odlikovanji in insignijami. Polne roke imajo dela, ko morajo drug drugemu čestitati za nove nagrade. Navdušujejo se drug nad drugim. So molčeči, a kar naprej govorijo. Samo oni govorijo, vsi drugi so smrtno tiho. Imajo radio in televizijo, časopise in kino. Za druge je le en posel – trdo delati zanje in hvaliti prijazne gospodarje, ker jim pustijo vsaj dihati. Veseli so in upravičeno zadovoljni, ko govorijo, da je življenje postalo boljše, bolj veselo, tovariši! in sploh ne lažejo. V kateri epohi, kdaj in kje, so imeli ljudje njihovih kvalitiet toliko na razpolago? In jim ni bilo treba odgovarjati za neumnost in neotesanost, malomarnost in zapravljivost ter – preprosto povedano – za splošno in nedvomno odvratnost osebnosti?

Zgodovina ni nedolžna služkinja, pozna številne lopove in sadiste, vendar pa mislim, da tako ničvrednih zmagovalcev pred tem ni poznala.«

Glej: E. Neisvestni, Image-Face-Mask, Znamia, 1990, št. 12, str. 10.

Zelo zanimivi podatki so prišli na dan v primerjalni raziskavi sestave deputatov Vrhovnega sovjeta ZSSR 7. (1966), 9. (1974) in 11. (1984) zasedanja. Raziskavo je izvedel A. Šajkevič. Iz kratkih biografskih podatkov je mogoče sklepati na pozitivno korelacijo višje starosti, moškega spola, članstva v stranki, višje izobrazbe na eni strani in pripadnosti nomenklaturi na drugi strani. Nasprotno dimenzije, kot na primer mladost, ženski spol, nečlanstvo v stranki, pa so bile v močni korelaciji s pripadnostjo navadnemu ljudstvu (to je tistimi, ki nimajo podrejenih) – kmetje, delavci, zdravniki itd.

Korelacija polarnih dimenzij in skupin je razkrila sestavo Vrhovnega sovjeta vseh treh zasedanj. Te dimenzije predstavljajo hrbtenico vertikalne strukture Vrhovnega sovjeta ali njeno skalo moči. (Ugotovitve so raziskovalce navedle na umetniško upodobitev v maniri Rubensa, »v kateri starejša nomenklatura podoba z medaljami objema mlado nepartijsko pastirico neruskih potez«.

Glej: A. Šajkevič, Portret v maniri Rubensa (Vrhovni sovjet ZSSR v epohi stagnacije), Občestvenije nauki i sovremenost, 1991, št. 2, str. 105–118.

Oglejmo si nekaj statističnih podatkov o najvišjem sloju sovjetske etakracije. Za socialno ozadje najvišje nomenklature leta 1966, to je v času intenzivnega razvoja elektronike, jedrske, vesoljske in drugih modernih tehnologij po svetu in v državi, je bilo značilno, da so v veliki večini prevladovali ljudje iz revnih kmečkih in nekvalificiranih delavskih družin – 67% ter uslužbenskih družin – 17%, samo 10% pa jih je bilo iz družin kvalificiranih delavcev in le 7% iz družin kvalificiranih umskih delavcev. Kar 56% anketirancev se je rodilo na vasi, 30% pa v majhnih mestih. (Na tem mestu in kasneje navajamo izračune iz biografij članov CK Vrhovnega politbiroja SZ v Veliki sovjetski enciklopediji, Letopisu LCE, Sovjetskem enciklopedičnem slovarju in od drugod.)

Stalinizmu inherentna socialna selekcija je imela nekaj točno določenih značilnosti; usmerjena je bila neposredno proti resnični inteligenci, ker je lahko ta sistem temeljil le na družbeni sili marginaliziranih skupin ljudi. Prav neverjetno se zdi, da je bilo v sestavi politbiroja v obdobju 1965–1984 65% prebivalcev iz vasi, 17% delavcev, 18% umskih delavcev. V tem času so slednji predstavljali 30% zaposlenih.

V najvišji nomenklaturi so leta 1966 prevladovali tehnični (47%), vojaški (15%) in poljedelski (11%) strokovnjaki. To kaže na prevladujočo usmeritev k materialni proizvodnji. Dodatna (druga) izobrazba potrjuje takšno prioriteto, predvsem prioriteto tehničnih in vojaških poklicev.

Če opazujemo poklicni in kvalifikacijski položaj pred vstopom v nomenklaturo, pride do izraza njihova visoka socialna mobilnost v starostnem razdobju od 19. do 32. leta, usmerjena k vodilnim položajem v industriji, javnih in državnih organizacijah. Največjo družbeno mobilnost je pokazala skupina, ki je svojo kariero začela v poljedelstvu in si zavestno prizadevala za članstvo v organih javnih, kom-somolskih (Zveza mladih komunistov), strankarskih in državnih organizacij.

Analiza prav tako kaže, da so člani nomenklature na najvišji ravni (to je člani politbiroja, sekretariata, sveta ministrov ZSSR) zasedli zadnji položaj pred nomenklaturnim v 25. letu starosti. V letu, ko so končali šolanje, so po pravilu vstopili v komunistično partijo. To dejstvo priča o namerni izbiri nomenklaturne kariere in o hlepenju po moči.

Obdobje med letoma 1933 in 1935 je bilo čas oblikovanja najvišje nomenklature iz

60.–80. let (vstop v partijo in podobno). Ta skupina je zasedla svoj prvi položaj v letih 1939 in 1940. Z drugimi besedami to pomeni, da se obdobje oblikovanja članov vladajoče elite Brežnjeva kot državnikov ujema s časom stalinistične državne tiranije in množičnega nasilja.

Oglejmo si še podatke o članih CK KPSZ za leto 1986, to je v začetnem obdobju perestrojke, ko je režim dosegel najvišjo točko popolnosti. Od 281 članov CK KPSZ, izvoljenih na XXVII. kongresu partije, jih je bilo 91,5% funkcionarjev, upravljalcev vseh vrst; samo 8,5% pa jih je bilo kvalificiranih delavcev. Partijski šefi so tvorili 36,7% CK (tu je upoštevanih tudi 8,9% članov politbiroja). Sekretarji osnovnih partijskih organizacij sploh niso bili zastopani. Članov zvezne vlade je bilo 34,9%, voditeljev sovjetov in javnih organizacij 9,6%; generalov z najvišjimi čini pa 8,2%. Oficirji in generali z nižjimi čini niso bili zastopani v članstvu CK. Samo 10,7% članstva CK je zastopalo industrijo in med njimi je bilo 20% upravljalcev državnih podjetij.

Glede na to je očitno, da vkljub oponašanju demokracije, ki se je izražalo v reprezentaciji nomenklature delavcev in kmetov v sestavi Vrhovnega sovjeta, regionalni partijski komiteji niso bili vključeni v centre resnične moči, pa čeprav zgolj kot formalen izraz demokratičnosti. Mimogrede: za voditelje velikih podjetij je značilno, da tudi niso bili člani partijske elite, in ni naključje, da po pravilu niso bili na strani zarotnikov v avgustovskih dogodkih leta 1991.

Zanimivo je proučevati, kako članstvo v CK korelira z drugimi prestižnimi simboli – kot so deputatstvo v Vrhovnem sovjetu in podelitev najvišjih državnih nagrad, odlikovanje heroja socialističnega dela ali heroja Sovjetske zveze. Korelacija je dovolj močna, saj je bilo 76,8% članov CK leta 1986 istočasno tudi članov Vrhovnega sovjeta ZSSR, 36,7% pa jih je imelo naziv heroja. Najmočnejša korelacija med članstvom v CK in deputatstvom v Vrhovnem sovjetu je obstajala v vojaški eliti – 100%; med člani partijskih komitejev – 92,6%; med člani politbiroja in člani sekretariata 96%; med člani vlade – 79,6% in med industrijskimi delavci – 20%, vključno z navadnimi delavci – 12%. Temu nasproti pa je podatek, da je bilo 75% navadnih delavcev – članov CK in parlamenta, herojev socialističnega dela ter da so glede na to pripadali delavski aristokraciji.

Med člani vlade jih je imelo naziv heroja 51,2%, med predstavniki javnih organizacij je bilo herojev 44,4%. Med generali z najvišjimi čini jih je bilo 100% s tem nazivom. Kar pa se tiče partijskih šefov, je bilo teh nazivov manj (17% članov politbiroja in 36% članov sekretariata). Poudariti je treba, da gre v tem primeru že za rezultat prve reorganizacije partijske elite, ki jo je izvedel Gorbačov.

Če vse to strnemo, lahko sklenemo, da so na prvem mestu med tistimi, ki združujejo vse simbole visokih in prestižnih položajev v družbi, voditelji vojaških sil. Posledica takšnega stanja je postala kmalu očitna v času boja za oblast, med demokrati in etakracijo, ko so v prvih vrstah bojevalcev proti demokraciji stali prav generali z več zvezdicami in policijski predstojniki.

V letih perestrojke se je nomenklatura trmasto borila za moč – brez posebnega odpora so popuščali mlajšim bratom, niso pa predajali same moči iz skupne posesti. Tako so v obdobju 1988–1990 najpomembnejše figure v partiji in državi zamenjali njihovi prvi namestniki, ki so bili neprimerno bolj cinični in strogi ljudje. (Glej: A. Nuikin, *The second are leaving shadow*, Ogoniok, št. 25, str. 4–7.) In prav ti isti ljudje – drugi – so bili na čelu boja proti demokratizaciji v državi. Prav neverjetne so s tem v zvezi nekatere podrobnosti iz zadnjega plenuma v zgodovini KPSZ julija 1991. Večina članov CK KPSZ se ni poskušala niti več pretvarjati, da jo skrbijo takšne malenkosti, kot je partijski program, o katerem naj bi se razprav-

ljalo. Neprimerno bolj jih je zanimalo to, kar je bila poglavitna stvar v stalinističnem sistemu – nadzor nad mogočnim aparatom partije. Govor namestnika vodje enega od oddelkov CK A. Grahova, zagovornika reform, jih je spravil v bes. Vpili so nanj: »Kako je lahko ta človek v aparatu CK?« To, kar jih je tako razbesnelo, ni bilo dejstvo, da je bil član CK, ampak da mu je bil dovoljen dostop v aparat, svetinjo nad svetinjami partije, ki je obstajala zaradi nadzora nad državo in sužnji. Kasta doživljenjskih upravljalcev – v to se je spremenila ta »notranja partija«. (Glej: O. Latsis, What has come to it's end we know, What's began?, Izvestia, 31. december, 1991.)

Razpad sovjetske nomenklature se je zgodil v dveh stopnjah, saj je šlo za zapleteno strukturo. »Pravda« je 15. oktobra objavila, da sta ukinjeni registracijska in nadzorna nomenklatura (gromozanska množica za partijskim in državnim aparatom), od 23. avgusta pa sta ta in najvišja nomenklatura izgubili še svoje organizacijsko načelo, utemeljeno na listah.

Glavnina bivše nomenklature danes intenzivno spreminja moč, ki jo ima v posesti, iz posedovanja državne v posedovanje zasebne lastnine. Ta proces se je začel v obdobju 1987–1988. Številne kooperative so služile za privatizacijo partijske, komsomolske in državne lastnine. V kratkem času pa so se te kooperative preoblikovale v zasebna podjetja, bivši sekretarji partijskih komitejev in drugi člani vladajoče elite pa so postali njihovi lastniki. Nastajanje sistema komercialnih bank v državi je le še podkrepilo ta proces. Še posebej po avgustu 1991 je ruski tisk objavil veliko dokumentov, ki potrjujejo tezo o skritem ropu naroda pod plaščem privatizacije državne lastnine. Organizatorji tega procesa so bili partijski sekretarji, še posebej E. Ligačov in O. Šenin. V enem od teh dokumentov (O nujnih ukrepih za organiziranje komercialnih in tujih ekonomskih aktivnosti partije) je odkrito rečeno: »Verjetno je, da bo končni cilj hkrati s komercializacijo partijske lastnine v tem, da se sistematično ustvari struktura nevidne partijske ekonomije, do katere bo imel dostop le zelo ozek krog oseb z dovoljenjem generalnega sekretarja ali njegovega namestnika« (glej: Izvestija, 15. januar, 1992.).

Upravljalci industrije, »rdeči posestniki« – voditelji kolektivnih kmetij in drugi izvajajo privatizacijo na svoj nomenklaturni način. Podjetni poslovneži, ki ne poznajo tega sveta bivše nomenklature z njenim izkustvom, stiki, akumuliranim kapitalom, se težko znajdejo. Vseeno pa v vrste novih bogatašev in lastnikov velikega kapitala ne stopajo le sumljivi trgovci in bivši komunisti. Med njimi so tudi bivši znanstveniki, inženirji in podobni. To velja na primer za velikega trgovca K. Borovoja, predsednika Ruske borze blaga in surovin, ki je doktor matematičnih ved; za nekoč briljantnega gradbenega inženirja in danes vodjo Ruske borze M. Zolotdinova; za O. Kudinova, doktorja, danes predsednika Borze papirja; za Viktorja Pavlova, doktorja, enega največjih lastnikov ladij, kot tudi za ducate drugih velikih trgovcev in podjetnikov.

Nihče še ni proučeval te skupine, nove ekonomske elite države. I. in V. Radaev sta vladi predlagala raziskovalni program Strategije razvoja ruske poslovnosti. Prav tako pa bi bilo treba proučiti tudi naslednje zadeve: socialno ozadje in poklicne biografije novih poslovnežev, njihove ekonomske, poklicne in politične usmeritve ter norme ekonomskega obnašanja, strategije na političnem področju in tako dalje.

Po mojem mišljenju se je proces zamenjave nedeljive vladajoče elite tako v politiki kot v ekonomiji z novimi elitami, ki so lastne tržnim demokratičnim družbam, končal.

Nekaj besed o novi politični eliti, ki se oblikuje danes. Vlada, ki jo je konec

novembra 1991 oblikoval predsednik Jelcin, ni nomenklatura, ni nastala sredi partijskega aparata. Večina članov vlade je bivših znanstvenih delavcev iz elitnih institucij Akademije znanosti ter učiteljev na univerzah. Izvestija, eden najbolj avtoritativnih ruskih časopisov, je 22. novembra 1991 objavila seznam ministrov z biografskimi podrobnostmi. Med dvajsetimi ministri, za katere so objavili podatke, jih je dvanajst doktorjev, objavljali so na različnih tehničnih in znanstvenih področjih, skoraj vsi pa govorijo tekoče angleško. So mlajši možje ali v srednjih letih. Tako so na primer podpredsedniki stari 46, 35 in 40 let.

Skoraj vsi so diplomirali na prestižnih ruskih šolah, v glavnem v Moskvi. Lahko rečemo, da je to najbolj izobražena vlada v vseh letih sovjetske oblasti. Poleg tega pa sestavljajo vlado ljudje, za katere novi položaji ne pomenijo izboljšane blaginje, saj jih je bila večina povezanih z novimi ekonomskimi strukturami.

Odredba predsednika št. 75 O nekaterih problemih aktivnosti organov izvršne oblasti v RSFSR (22. avgust 1991) pa določa tudi izvirne elemente oblikovanja politične elite. V mislih imam predstavnike predsednika v regijah in ozemljih RSFSR. Od novembra 1991 te predstavnike odobrava Jelcin za vseh 6 ozemelj in 49 regij RSFSR.

Če obravnavamo poklicno sestavo predstavnikov, je prevladujoči poklic inženir (21 ljudi), potem učitelj (6), ekonomist (5), fizik (3), doktor (3) in pravnik (3). Približno 70% jih je ljudskih deputatov; 9 jih je bilo v zveznem parlamentu, 25 v ruskem parlamentu, dva pa sta bila člana obeh parlamentov. Selekcija novih voditeljev v ruskih regijah je zanimiva.

Prav tako pa je značilno tudi ocenjevanje ljudskih deputatov Rusije na temelju nominalne izbire. Vrednost izbire je fluktuirala od 100 – najbolj izražena demokratična pozicija, do -100 (ekstremno konservativna pozicija).

Analiza kaže, da večina predsednikovih predstavnikov pripada demokratičnemu krilu (trije imajo 100 točk, trinajst 90 točk in osem 80 točk). Prav tako pa je zanimivo tudi to, da so trije predstavniki po novi nalogi postali člani konservativnega krila. Če so še neposredno po puču izbirali ljudi z izrazito demokratično usmeritvijo določale emocije, potem se je z uresničevanjem vloge, ki naj bi jo ti predstavniki igrali v provinci, pojavila nujnost pristopa k rekrutaciji nove politične elite na drugačen način, saj so bile za to vlogo potrebne nove kvalitete (kompetentnost, fleksibilnost, široki pogledi, zmožnost razumevanja drugačnih pogledov in tako naprej). Načelo ideološke in osebne predanosti, preizkušeno v časih stalizma, je vse bolj slabelo. Posredno potrditev tega predstavlja naloga U. Jarovoja v Sankt Peterburgu, ko se mu kot predsednikovemu predstavniku ocena ni nikoli dvignila nad 0. (Glej: B. Bogatov, Who are you – the Sovereign's Eye?, Nezavisimaja Gaset, 6. november, 1991.)

Prvo opažanje nam dovoljuje predpostavko o selitvi vladajoče skupine k intelektualcem v velikih mestih. Da bi zamenjal moralizirajoče disidentstvo 60. let, ki se je obotavljalo med ideali družbene pravičnosti in enakosti na eni strani ter ideali svobode in individualizma na drugi strani, se je po avgustu 1991 pojavil dinamičen in dobro izobražen pragmatik protržne usmeritve, za katerega so vrednote liberalizma edina alternativa. Prav zanimivo je, da se je na predvečer predsednikovega imenovanja v vlado dobršen del bodočih ministrov, vključno s podpredsedniki in svetovalci, sestel z najvidnejšimi predstavniki domačega poslovnega sveta.

Prav tako ni za odmet, da tisk po oktobru 1991 bolj pogosto navaja, da so demokrati, potem ko so postali ministri in drugi voditelji česar koli si že bode, postali po načinu življenja podobni nomenklaturi. Prav res, »mrtvi ulovi živega«. Eden zanimivejših mladih novinarjev V. Vižutovič je zapisal, da kot nekoč politiki

le zamenjujejo en fotelj za drugega. Tako je bil na primer V. Jarošenko minister za zunanje ekonomske zadeve, zdaj pa je vodja Državnega komiteja za patente; U. Skokov, bivši prvi namestnik predsednika vlade, je zdaj svetovalec za probleme federacije in državni svetovalec za varnostne probleme; O. Lobov, namestnik predsednika vlade, je zdaj vodja Ekspertnega sveta pri predsedniku Rusije.

»To se je zgodilo v letu, letu in pol. Če so ti ljudje obvladali svoj posel, zakaj so bili potem zamenjani? Če pa so delali slabo, zakaj so potem ponovno prišli na položaje? Kadrovska politika na državni ravni se, kot nekoč, dela za zaprtimi vrati« (glej: V. Vižutovič, *Old games on the Staraya Square*, Moskovskije Novosti, 1991, št. 1, str. 6–7).

V zadnjih letih obstoja ZSSR je boj med zagovorniki socialistične izbire in zagovorniki demokratične prenove za seboj skrival spopad med privrženci dveh različnih smeri tržnega razvoja in razvoja privatne lastnine. Ti dve smeri sta se po avgustu 1991 razkrili v odkritem spopadu ljudi in skupin, ki so zavrgli komunistično ideologijo.

Predstavniki stare nomenklature, večji del upravljalcev vojne industrije zagovarja ustvarjanje trga monopolov, trga brez svobodne konkurence. Sami so že privatizirali velik del državne lastnine in sabotirajo uvajanje obstoječe zakonodaje.

Dve sili predstavljata glavno osnovo bivše elite. Najprej so to upravljalci agroindustrijskega kompleksa, ne le direktorji državnih in kolektivnih farm, ampak veliko število uradnikov regionalne in zvezne ravni upravljanja ter lokalnih uradnikov na posestvih. Gre za približno 2,5 milijona ljudi. Ti ljudje so dejansko dosegli nadzor nad potekom privatizacije v poljedelstvu. Zaradi njihovega pritiska dobivajo delavci kolektivnih in državnih posestev monopolistične pravice do dela zemlje in druge lastnine. V praksi današnji »rdeči veleposestniki« apropiirajo najboljšo zemljo in odkrito postajajo posestniki. Drugo silo predstavljajo delavci v velikih distributivnih sistemih (trgovina, nabava in tako dalje). Gre za sloj, ki množično podpira nomenklaturu in uresničuje plansko-distributivne funkcije države. Znotraj tega sloja lahko razlikujemo skupine z različnimi interesi. Gre za približno 10 milijonov ljudi. Uradniki najvišjega in srednjega ranga v tem sistemu bi radi ohranili monopol v svojih rokah, s tem da bi zamenjali stari tip upravljanja z različnimi novimi združenji in zvezami, ki zgolj oponašajo tržne strukture.

Pripadajoča družbena armada teh sil ni tako majhna. Na milijone je funkcionalno nepismenih ljudi, ne- ali nizko kvalificiranih prebivalcev mest, ki so izgubili tudi kmečke navade in spretnosti. Njim pomenijo tržne, ekonomske in civilne svoboščine deprivacijo protekcionizma z vrha, ki jim je nudila mizeren vbogajme v zameno za lojalnost.

Druga smer je smer boja za resničen trg s konkurenco, demonopolizacijo, privatno lastnino podjetnih ljudi, boj za številna majhna podjetja in komercialni kapital. Te smeri ne zastopa bivša elita – ne politična ne ekonomska. Zaradi tega obstaja med demokrati organizacijsko neravnovesje, saj med njimi ni veliko podjetnikov in lastnikov. Eklekticizem položajev, pomanjkanje množičnih partij – z drugimi besedami pomanjkanje stabilne institucionalne strukture – je značilno za privržence druge smeri. V tem primeru predstavljajo socialno bazo izobraženi ljudje, kvalificirani delavci, množična inteligenca. Vse te skupine lahko predstavljajo seme nastajajočega srednjega razreda.

Očitno je, da boj za drugo smer razvoja neobhodno predpostavlja institucionalizacijo demokratičnega gibanja, njegovo ideološko popolnost, program odprtosti kot tudi močno izvršno oblast. Prav tako je tudi očitno, da te sile potrebujejo podporo in prijateljsko pomoč demokratičnih in liberalnih zahodnih krogov.

Jelcinova vlada je govornik tistih sil, ki stojijo na položajih demokratične privatizacije. Vendar pa znotraj aparata in v parlamentu deluje močan lobi, ki podpira interese nomenklaturene velike buržoazije. Oblikuje pa se tudi lobi novih poslovnežev. Resnična politika je, žal, daleč od upanj in sanj humanistov, daleč od potreb tistih, ki bodo zaposleni v enem ali drugem sistemu podjetij.